

Šrámek, Rudolf

[Haboštiaková, Katarína. Bernolákovo jazykovedné dielo]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1970, vol. 19, iss. A18, pp. 131-132

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101431>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

štiak a Štolc postihují gramatickou stavbu nářečí ze synchronního hlediska a mluvnické otázky rozvíjejí plodně i teoreticky. Skutečnost, že oba autoři zařazují slovní druhy a tvary k morfologii, způsobuje, že neodtrhují mluvnické tvary od významu a spojují těsněji morfologii se syntaxí. Štolc je důslednější v úsilí zachytit mluvnickou strukturu v tom směru, že v části o tvarosloví u příslušných slovních druhů pojednává o slovtvorných příponách substantiv, adjektiv apod., a na produktivních typech odhaluje systémovou složku slovenských nářečí v Jugoslávii, jejichž sepětí s nářečím na území Slovenska je evidentní; v tvoření slov podtrhuje derivační povahu přípon jako prostředků abstrakčních, vztahujících se k sémantické stránce mluvnické a nikoli lexikální. Naproti tomu Habovštiak věnuje obsáhlé pojednání o slovtvorbě nářečí oravských, v němž spojuje hledisko semaziologické (od slova k pojmu) a onomaziologické (od pojmu k slovu). Sympatické je u Štolce, že se nevyhýbá syntaxi, třebaže nepodává úplný popis syntaktického systému, ale spokojuje se s vytyčením diferencčních syntaktických znaků. Ze srovnání Habovštiakovy a Štolcovy monografie vyplývá, že se v slovenské dialektologii uplatňuje iniciativa autorů bezprostředněji, jež spočívá v zachycení synchronního stavu nářečí v dynamickém průzvu, méně ve služebnosti historizujícího pohledu na nářečí; obě tyto práce přinášejí mnoho cenného materiálu pro poznání dnešního stavu národního jazyka slovenského a jeho historického, protože K tomu všemu Štolcova monografie je cenná z širšího hlediska obecně lingvistického, protože odhaluje vývojové tendence ve vytváření amalgamované (smíšené) mluvy na různém nářečním slovenském základě, v níž se uplatňují prvky jazyka příbuzného (srbocharvatského) a nepříbuzného (madarského); přesto slovenská nářečí v Jugoslávii zachovávají starobylý ráz v slovní zásobě, ve frazeologii; syntaxi, tvarosloví a zvukové stavbě. Máme tak v práci Štolcově hodnotný příspěvek k řešení problematiky jazykové asimilace, jež se jeví ve zcela novém světle, tj. slovenská nářečí v cizím prostředí podléhají asimilaci poněkud méně a nikoli násilně.⁶ — Závěrem můžeme říci, že česká a slovenská dialektologie byla obohacena o další cenné příspěvky, jež nelze přehlížet a k nimž se bude nutné vracet. Je si třeba přát, aby i česká dialektologie našla co nejdříve větší prostor k tvůrčímu rozvoji, jenž by se projevil nejen ve zpracování nářečního materiálu, ale také v rozmachu dialektologické teorie, k níž položil u nás spolehlivé základy český strukturalismus.

Josef Skulina

Katarína Habovštiaková: Bernolákovo jazykovedné dielo. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1968, 444 str.

Dílo, které slovakistika dostává spisem K. Habovštiakové do rukou, je práce pro slovenskou (a nejen slovenskou) jazykovědu vskutku aktuální. Na velmi široce pojetém historickospolečenském pozadí, z něhož autorka předkládá čtenáři jen souvislosti a údaje bezprostředně nutné k pochopení vývoje názorů Bernolákových a jeho současníků i pozdějších generací slovenských intelektuálů usilujících se s dílem Bernolákovým vyrovnat, je popsána jedna ze základních vývojových epoch konstituujícího se slovenského jazyka moderní doby. Z autorčina výkladu přesvědčivě plyne, že náležité pochopení dnešního stavu, kterého slovenština jakožto jazyk vyspělého národa dosáhla, nelze odtrhnout od znalosti vývojového podhoubí, v němž se období romantické historické nepřízně překonávaly vystoupením individualit, jejichž práce a soubor názorů znamenají rozhodující zásah nebo zásadní změnu vývojové orientace. K takovým osobnostem nepochybně patřil především Anton Bernolák, jehož jazykovědnou teorii a praxi můžeme dnes — díky právě monografii K. Habovštiakové — interpretovat nikoli jako pouhé vyvrcholení dobových slovakistických tendencí, nýbrž jako důkladně promyšlené kodifikační dílo vycházející ze znalosti faktů a mající zřetelný cíl.

Kniha sama je velmi rozsáhlá (444 str.), a to proto, že bylo třeba osobnost Bernolákovu i jeho dílo zařadit do širších společenských a kulturních souvislostí, jeho jazykovědné názory pak vyloučit v kontextu pokusů o kodifikaci slovenštiny i v rámci tehdejší evropské lingvistiky, o níž měl Bernolák účtyhodné znalosti. Po vstupních kapitolách o životě a díle A. Bernoláka, o vzniku spis. slovenštiny, rozebírá autorka podrobně Bernolákovo vlastní dílo jazykovědné. Postupuje tak, že věnuje postupně pozornost jednotlivým jazykovým plánům včetně pravopisu. Je jasné, že autorka klade největší důraz na objasnění těch prvků, které mají pro pochopení starších fází slovenštiny i dnešní její normy z Bernoláкова díla klíčový význam: vývoj dvojhlásek, jerových střídnic a vkladných hlásek, otázky měkkých konsonantů *-d, t, ň, l*) a jejich grafika, slabiční *r, l*. Problematika gramatická (tvarosloví) se probírá podle slovních druhů. Rodrobně se však autorka zastavuje u otázek lexikologických a lexikografických spojených s výkladem vzniku a významu fundamentálního Bernolákovy *Slovníku* (1825—1827, vyšel v Budapešti). Zejména pro tento úsek

⁶ K podobným závěrům dochází D. Mirković v kn. *Govori Čeha u Slavoniji*, Bělehrad 1968, stran 390 + 1 mapka, v níž si všímá osudů českých nářečí v Jugoslávii.

práce snesla Habovštiaková velmi cenný, mnohdy dosud neznámý archívní materiál. V kapitole o pramenech Bernolákovy kodifikace spisovné slovenštiny najde čtenář objasnění vztahu ke kodifikaci Bajzové (pravopisné, gramatické a slovo tvorné), úvahu o Bernolákově poměru ke slovenským nářečím (je pozoruhodné, nakolik je shodný s názory dnešní dialektologie) i o podílu češtiny na formování spisovné slovenštiny. Autorka uzavírá spis hodnocením Bernolákovy jazykovědného díla pro další vývoj spis. slovenštiny a doplňuje knihu německým resumé, obsáhlým seznamem literatury, tvořícím s poznámkovým aparátem v knize vlastně úplnou bibliografii daného vývojového období slovenštiny, a rejstříkem probraných slov a jevů.

Dílo A. Bernoláka prozrazuje josefinského racionalistu druhé poloviny 18. století. Znamenala-li čeština jako spisovný jazyk slovenské národnosti za feudalismu podporující impuls v budování samostatného spis. jazyka slovenského, pak kritický duch Bernolákův dovedl správně postihnout, které prvky slovenštiny jsou schopné plnit normotvornou funkci. Podle stavu tehdejších znalostí o slovenštině zvolil Bernolák za materiálové pozadí svého teoretického pohledu a kodifikátorského činu kulturní západní slovenštinu, neboť ta v té době nejlépe vyhovovala úkonům plynoucím z funkce jazyka jako společenského sdělovacího prostředku. Tento teoretický přístup, jímž Bernolák daleko předčil svou dobu, je třeba zvlášť zdůraznit (a autorka je si ho také neustále vědoma), protože, jak z knihy plyne, Bernolák se k němu propracoval poznáváním materiálu, srovnáváním s jinými jazyky a zamýšlením nad smyslem jazykových jevů. Bernolák byl rodák z Oravy, velká nářeční diferencovanost slovenštiny, tehdy pochopitelně ještě detailněji neznámá, i užívání češtiny ve styku úředním, kulturním a náboženském, ztěžovaly podstatně orientaci. Proto je třeba ocenit, že Bernolák správně rozpoznal rostoucí nadnářeční postavení kulturní západoslovenštiny; proto ji pojál za východisko svých prací.

Pro Bernolákovu dílo je rovněž charakteristická snaha po strohé systematickosti. Nejmarkantněji se projevila v jeho úvahách o pravopise vedených požadavkem, aby jednomu fonému odpovídal jeden grafém. To znamenalo vyloučit z grafické soustavy slovenštiny např. ypsilon, složený pravopis, zavést diakritická znaménka, odstranit $j = i$; odstranění „v clausum“ bylo ve slovenštině zásadlou Bernolákovou provedeno o 25 let dříve než v češtině. — str. 65, 78n. Bernolák vnesl do slovenského pravopisu promyšlenou systémovost a účelnost. Je tedy jeho pravopisná kodifikace nikoli fonetická, jak se často na základě hattalovských kritik soudívá, nýbrž, jak autorka oprávněně tvrdí, především fonologická.

Z hláskosloví upozorňujeme na to, že se Bernolákův vokalismus opírá o situaci západoslovenskou zatímco konsonantismus v některých případech o střední slovenštinu. Hlásku \ddot{a} (ä) Bernolák nemá. V detailech se Bernolákovu dělení souhlásek neshoduje s dělením starších českých gramatik (str. 96). Ve slovo tvorně se Bernolák projevuje jako dobrý znalec derivačních postupů, jímž dává přednost, ač místy se nevyhnul tehdy módnímu manýrismu — mechanickému skládání slov. Materiálu toho druhu je však málo — i zde korigoval racionalistický a kritický duch Bernolákův práci odporující pojetí jazyka jakožto organismu spjatého vnitřním řádem.

Kniha K. Habovštiakové má pro slovakistiku mimořádný význam nejen v tom, že objasňuje „klíčový“ moment ve formování pravopisné, tvaroslovné i lexikální normy slovenského spisovného jazyka, moment, jehož odraz najdeme ještě v *Pravidlech slovenského pravopisu* z r. 1953 při úpravě psaní předpon $s-$, $z-$ a shody v l -ovém přičestí, ale ukazuje rovněž, jak rozhodující vývojový stupeň národního jazyka může a musí být vyvolán a ovlivněn promyšleným kodifikátorským aktem. Navíc však bude kniha — díky pěknému slohu i přiměřenému množství dokladového materiálu — vhodným pramenem poučení širší slovenské kulturní veřejnosti; a nejen slovenské.

Rudolf Šrámek

Quelques réflexions à propos de „La Grammaire du français parlé“

Le Français dans le monde, revue destinée aux professeurs de français, cherche les meilleurs méthodes et les meilleurs moyens pour enseigner le français aux étrangers soit en France soit à l'étranger. Le numéro spécial de juin 1968 porte le titre *La Grammaire du français parlé*.

Dans l'introduction, M. André Rigault informe les lecteurs que les auteurs d'articles présentent „des éléments de grammaire du français parlé qui couvrent tous les aspects du code oral“ (7).

Cet ouvrage ne se limite pas à la morphologie et à la syntaxe, mais comprend aussi la phonologie, la lexicologie et la stylistique. On y trouve des articles concernant le code phonologique (la manière dont il se réalise dans la parole au point de vue phonétique). Quant au code morphologique, on traite des marques du genre et du nombre du substantif et de l'adjectif, ainsi que des formes verbales. Le code syntaxique fait l'objet de deux articles sur les cadres de la phrase et sur l'articulation du discours. L'étude sur le lexique complète les résultats de l'enquête du français fondamental. Mentionnons encore l'article sur différents niveaux de la langue parlée et celui qui propose une „classification des types des messages oraux“ (7).